

УДК 821.161.2 – 312.1.09 С. Процюк

„ТРОЯНДА РИТУАЛЬНОГО БОЛЮ: РОМАН ПРО ВАСИЛЯ СТЕФАНИКА” СТЕПАНА ПРОЦЮКА ЯК МЕТАФІЗИЧНА МОДЕЛЬ БІОГРАФІЇ МИТЦЯ

Тетяна Олегівна Лях

t.lyah@mail.ru

Кандидат філологічних наук

Ужгородський національний університет

Пл. Народна, 3, 88000, м. Ужгород, Україна

Анотація. Розглядається роман Степана Процюка „Троянда ритуального болю” як метафізична модель біографії митця. Метафізичне в художніх текстах автора оприявлено в екзистенційних станах, коли відкривається „надчуттєве”, „божественне буття”. Отже, ключовими маркерами метафізичної моделі біографії митця в даному романі є екзистенційні стани героя. Метафізичне формує філософську площину твору. Філософсько-естетичний підхід до аналізу роману передбачає застосування герменевтичного, порівняльного методів дослідження. Проаналізовано концепти духовної сфери людини (переживання, самотність, психічна напруга, творча уява та ін.) в їхньому відношенні до метафізичної природи людського буття. Вивчення роману у зв’язку з філософією допомагає глибше зрозуміти феномен життя і творчості Василя Стефаника, а також знайти ключ до розуміння метафізики творчого процесу загалом. Дослідження доповнює теоретичні відомості про художньо-біографічну прозу, окреслює аспекти вивчення української літератури в руслі міждисциплінарних досліджень.

Ключові слова: метафізична модель, Стефаник, Радикальний Суб’єкт, екзистенційний стан, біль, страх, роман, Процюк.

Метафізичне в художньому тексті слід розглядати не тільки у традиційному сенсі на позначення чогось таємничого чи малозрозумілого, а як філософську категорію, що відображає надчуттєві принципи буття, адже метафізика „охоплює чуттєве і надчуттєве, речі, дані з досвідом, та їх граничні основи, отже, також первісне і найвище, божественне буття” [8, с. 13]. У романах Степана Процюка метафізичне виявляється переважно в екзистенційних станах, коли відкривається „надчуттєве”,

„божественне буття”, а головне – у намаганні автора відшукати втрачений зв’язок із трансцендентним, якого так не вистачає героям, та й самому письменнику: „Я тяжію до ірраціонального. Та я не весь такий ірраціональний – у сучасному світі це неможливо” [13], – зізнається автор в інтерв’ю. Кожний митець своєю творчістю намагається долучитися до вічного. Саме тому, за словами Процюка, „талановитий письменник – завжди метафізик, хоче він того чи ні” [13].

Один зі своїх романів С. Процюк присвятив Василеві Стефанику. Духовна місткість життя цього автора (як фізичного, так і у творчому аспектах) дає підстави називати його митцем-метафізиком. Феномен „мужицького Бетховена” постійно викликає зацікавлення письменників і літературознавців. „Троянда ритуального болю” в українській художньо-біографічній прозі – не перший роман про Стефаника. Постать митця вже стала об’єктом творчої уваги Р. Піхманця (роман „У своїм царстві”, 2006–2007 рр.), Р. Горака (есе-біографія Василя Стефаника „Кров на чорній ріллі”, 2010 р.).

С. Процюк прочитує сторінки життя Стефаника з позицій „людиноцентризму”: „Для мене важливий людиноцентризм. Людина і її почуття, відчуття та рефлексії – навіть важкі, навіть спотворені чи потворні” [9]. Таке відображення людини відповідає настановам філософії інтуїтивізму, що декларує сприйняття світу духовним чуттям, коли „<...> проникаємо в нутро даного предмета, щоб виявити те, що для нього властиве, але що не піддається вираженню” [3, с. 74]. Автора роману цікавить „передовсім його [Стефаника] психобіографія, оті таємниці його довгого мовчання, витоки його експресіоністичного трагізму” [10].

Критики та літературознавці відзначають у романі перевагу духовної площини життя Стефаника над зовнішньою. Так, Б. Пастух вважає, що „ця книжка – про історію життя Василя Стефаника, але історію більше внутрішню, ніж подієву (зовнішня подія)” [15]. Є. Баран акцентує на символізмі роману: „Рівень алегорично-символічний „прочутий” у Процюка інтуїтивно-глибоко. Це скалки, мозаїка картин, оцінок, історичних персонажів і внутрішніх переживань письменника <...>” [1]. На думку І. Славінської, „разом із „Трояндою ритуального болю” в Україну прийшов новий жанр – міфобіографія” [12].

Питання метафізики у творі торкається Л. Скорина, однак радше у плані поетики: „прикметна особливість роману – тяжіння прозаїка до метафізичного виміру. <...> це й розділи про фатального Звіра із

закривавленою пащею, і про Кулю кольору хворої крові (обидва образи слугують персоніфікацією Стефаникових невротичних станів), про Вічну жінку й бенкет Арея тощо” [11, с. 111].

Метафізичне впливає не лише на поетику твору, формуючи через образне опредмечення уяви, фантазії головного героя двосвіття роману. Метафізика, на наш погляд, складає філософську площину твору, що виявляється в намаганні автора розгадати таїну буття і творчості Василя Стефаника, пізнати сокровенне душі митця. Адже метафізичний горизонт буття, або, як його назвав австрійський філософ і теолог Емеріх Корет, „трансцендентально-метафізичний горизонт буття”, є „сутнісною, а ргіогі першочерговою відкритістю людського духу буттю” [8, с. 6]. Саме такі моменти життя В. Стефаника складають фабулу „Троянди ритуального болю”. За словами автора, „екстатичний стан для людини – стан наближення до якоїсь метафізичної правди”; „окремі сторінки „Троянди ритуального болю” – то були екстатичні стани” [13].

Отже, названий роман С. Процюка розглядаємо як метафізичну модель біографії митця, ключовими маркерами якої є екзистенційні стани героя. Біль, страх, самотність та інші модуси буття сприяють інтуїтивному долученню героя до сфери трансцендентного, а тому становлять метафізичний горизонт „Троянди ритуального болю”.

Філософсько-естетичний підхід до твору передбачає застосування в ході аналізу герменевтичного, порівняльного методів дослідження. Методологічною основою статті слугували праці філософів, що висловили розуміння метафізики в тісному зв'язку з психічними станами особистості. Це відображено в поглядах Емеріха Корета („рефлексивна метафізика”), Анрі Бергсона, який пояснював метафізику з позицій філософії життя та інтуїтивізму. Для розгляду метафізичного аспекту роману цікаві думки Мартіна Гайдеггера, котрий пізнання сенсу буття уможлилював через мислення людини. Чільне місце у своїх розвідках філософ відводить категорії *Dasein*, яка „виступає результатом феноменологічної редукації людської індивідуальності (ідентичності). Якщо суще оточує нас через висвітлення мовою, то присутність належить цьому світові, а *Dasein* проектується на „той” невидимий світ буття” [7, с. 84].

С. Процюк осмислює життя Стефаника як невинний і складний процес творчості. У розумінні автора, митець уподібнюється до мольфара, провідника Вищої волі. Як мольфар у час магічних ритуалів, майстер слова в сокровенні моменти своєї праці має здатність проникати до людської душі, щоб її зцілити: „У цьому

письменник свідомо чи несвідомо наслідує Творця. Це мольфар, який впадає у транс не для того, щоб лікувати чиєсь тіло або віднаходити зниклі речі. Своїм мольфарством він лікує душі – чужі і свою” [17, с. 76]. Тому лейтмотивом роману можна вважати слова, що стали творчим кредо Процюка: „Життя і доля кожного письменницького таланту – це вчинок на межі з метафізикою” [17, с. 76].

Творчість для героя роману є даром Божим, іноді навіть супроти його волі. Адже „творчість має різні форми. Збудувати церкву чи вишити сорочку – як написати книгу. А коли твої слова збунтувалися, але рвуться зсередини? Тоді їх треба випускати на волю” [17, с. 139]. Ця думка автора роману суголосна з метафізичним розумінням мистецтва М. Гайдеггером, котрий вважав, що „у великому мистецтві <...> художник залишається чимось безликим у порівнянні із самим творінням, він буває майже подібним деякому проходу, що сам знищується по мірі творення, по якому про-ходить творіння” [19, с. 281]. Тому Стефаник-митець у романі сильніший за Стефаника-людину: „Він-людина слабший, ніж він-письменник. Письменник у ньому вищий від людини. Він говорить іншим голосом. Він-людина не знає, звідки той голос мага” [17, с. 165].

Одним з екзистенційних модусів, що творять метафізичну модель біографії митця в романі, є онтологія болю. Біль був своєрідною формою переживання і пізнання світу Стефаником, адже „болі інших людей він переживав як свої власні” [20, с. 138]. Цей стан визначає буття митця, про що свідчать його думки, висловлені в листах. Так, у листі до О. К. Гаморак (грудень 1897 року) Стефаник писав: „<...> по-моєму то так само тяжко біль великий найти, як радість. Але обоє вони сходяться і є майже то само – є найвищим виразом життя” (цит. за: [20, с. 151]).

За висловом С. Процюка, „ці шматки абсолютного болю, перелиті в епістолярну форму, <...> нагадують безнадійну констатацію особливого душевного стану” [17, с. 56]. Автор порівнює покутського письменника з троянською Кассандрою, яку було покарано тим, що вона могла передчувати лише трагічне – смерть, сльози, горе. „Вони, – пише Процюк, – люди подібного, доволі рідкісного психотипу” [17, с. 56].

З екзистенціалом болю в романі тісно пов’язаний страх. „<...> сам біль є тілесним втіленням страху, але в тому сенсі, що поняття „страху” проблематизується і висувається в метафізиці як першочергове” [18].

Метафізичну природу страху як самого В. Стефаника, так і його персонажів підкреслює О. Черненко: „Таким метафізичним жахом займався К’еркегор у філософських розвідках, чиї твори читав також Стефанік. Страх втратити своє „я”, свою ідентичність, викликає розпачливу тривогу. У творах Стефаника метафізичний жах огортає людину, коли вона цілком свідомо, що діє виключно під впливом вищої, несвідомої сили” [20, с. 127].

Страх є одним із феноменів буття у філософському вченні М. Гайдеггера: „У К’еркегора цей страх пов’язаний із первородним гріхом. У Гайдеггера на перший план виходить втеча від себе: людина прагне оминати власну відповідальність і неочікуваність долі у бутті з людьми і речами навколо. Спільним є саме відвертання <...> від свого гріха, від своєї природи, зрештою, від своєї екзистенції” [18].

„Відвертання” власного „я” від родового гріха, зокрема через слово – одна з ланок метафізики Стефаника в романі С. Процюка: „Його священнодійство словом було покликане змінити світ і припинити рух колісниці, безжальної до його роду. Слово мало викупити гріх” [17, с. 179].

Тлумачення метафізики страху М. Гайдеггером як втечу від себе і від досягнення себе перед „обличчям суцього” постає ключем до розуміння метафізики Стефаника в романі „Троянда ритуального болю”. Саме в такому стані знайомить читача з героєм автор роману: „Василю, ти боїшся весіль? Коли молода з молодим, завітчані, як пава і павич, – і всі на них дивляться? Може, це тебе дратує? <...> Може, ти виписуєш такі трагічні долі, бо тобі нестерпно дивитися на щасливих?” [17, с. 5].

Відчуття страху в героя роману викликає побачений ним сновид на даху. С. Процюк проектує це видовище на подальші невротичні стани письменника, зокрема його страх перед висотою, сповнений бажанням її покорити і метафізичною смертельною тривоною водночас: „Висота відлякувала і манила. Він ще не знав про боротьбу всередині себе надламаного і здорового крил Ікара. Ще не тямив – між страхом висоти і її звабою пройде все його майбутнє життя...” [17, с. 29]. Отож висота набуває в романі філософського сенсу. Для героя вона втілює мистецтво, вічну таїну буття.

Компонентом метафізичної моделі життя митця в романі також є смерть або, за Гайдеггером, „конечність Dasein”, унаслідок якої воно виходить за межі суцього. Так, звістка про смерть рідних у Стефаника викликає нестерпний фізичний біль, який він також

відчував у моменти творчої праці, а після – переживав стан, близький до смерті, настільки спустошувався морально і фізично.

Для глибшого розуміння метафізичної моделі біографії митця варто розглянути його емоційні стани крізь призму ідеї Радикального Суб'єкта, висунутої і обґрунтованої російським філософом О. Дугіним, позаяк ідея ця „резонує із гострими гранями глобальних метафізичних структур”. За словами вченого, „уведення в зону мислення про Радикальний Суб'єкт може відбуватися через звернення до конкретного історичного і емпіричного досвіду: це досвід існування <...> людини в умовах Кінця Часів, у *есхатологічному еоні*” (тут і далі курсив автора. – Т. Л.) [6].

Майже всі сакральні традиції описують певний „есхатологічний період”, коли „духовна реалізація, ініціація і контакт з Першопринципом (у релігіях часто мова йде про „спасіння”) стають *проблематичними* або взагалі *неможливими*” [6]. У ході осмислення онтології цього періоду висуває ідею Радикального Суб'єкта О. Дугін. Учений веде мову про локалізацію „есхатологічного еону” не лише в міфологічному часі, а й у будь-яких часових та просторових координатах, а також у зв'язку з різними соціально-політичними системами чи епохами. Йдеться про відчуття людиною навколишнього світу таким, що „закритий для духу, наглухо затворений зверху”, „світ без можливості спасіння”, „середовище, де взагалі *більше немає Традиції або навіть її решток*”, „світ, в якому взагалі немає сакрального” [6].

Таке світовідчуття модерніста Стефаника влучно схопив і творчо переосмислив постмодерніст Процюк. Культурна атмосфера, в якій перебував Стефаник, доба переоцінки духовних авторитетів (відоме ніцшівське „Бог помер”), трансформація усталених норм і канонів у житті та мистецтві певною мірою суголосні аналогічним світоглядним настроям постмодерністів.

Перебуваючи в часі, що внутрішньо відповідає міфологічному „Кінцю Часів”, людина гостро відчуває наближення чогось невідворотного, нищівного, від якого нема рятунку. У зв'язку з цим виникає „відчуття непомірної напруги, що виражається в абсолютному болі” [6]. За словами О. Дугіна, в Радикальному Суб'єкті є лише „самопосвячення в чистий біль, що дозволяє зрозуміти структуру ініціастичного акту, але лише з боку ще більш глибокої таємничої структури, яку не можна виразити” [6].

Такій концепції Радикального Суб'єкта суголосна метафізична модель біографії Стефаника, відображена С. Процюком. Непомірний

біль митця, психічна напруга, боротьба зі страхами, кармою роду є етапами власного „самопосвячення”, ідентифікації, а тоді – проникнення в людську душу як невимовну „глибоку таємничу структуру”, що породжувало біль, однак відкривало Стефаникові шлях до Світла: „Я пустив свою душу у душу народну – і там я почорнів від розпуки. Його письмо надто близько підійшло до правди про людину. Ця правда була моторошною. Метафізична пастка цієї правди могла затягнути її речника у трясовину” [17, с. 119].

Порятунок від „закритого для духу, наглухо затвореного зверху світу” О. Дугін вважає сакральне, зокрема традицію як його вмістилище: „Традиція інтегрує нас у себе зі з’явою на світ усупереч нашій волі, всупереч волі людей, що нас оточують, і ми, зрештою, переборюємо самих себе і стаємо чимось цінним” [6].

Перше нервові потрясіння Стефанік пережив, коли покинув батьківську хату, де людина завжди відчуває себе захищеною і щасливою. Саме в дитинстві митець відчув дотик сакрального: „Хлопчикові здавалося, що всі ці пісні і колядки він звідкись знає. Може, колись складав їх сам... коли був древнім жерцем у довгій ллянній сорочці, то складав пісні... коли був білобородим пророком, то складав колядки... вічні обриси його роду сходилися до хати і благословляли того різдвяного вечора...” [17, с. 11].

Стефанік дуже болісно пережив момент, коли „скинув мамину сорочку” і потрапив у світ „новий і чорний”. У „Моєму слові” автор малює свій „хід” по життю, що поділене навпіл: до перебування в місті та після. До – він був щасливим, „у біленькій сорочці, сам білий”. Коли покинув рідний йому світ, потрапив у „новий світ, новий і чорний”. Ця опозиція двох полярних („чорного” та „білого”) світів згодом на все життя міцно вкоріниться у Стефаниковій свідомості: „Праворуч мене синє поле, і чорні скиби, і білий плуг, і пісня, і піт солений. / Ліворуч чорна машина, що з червоного рота прокльоном стогне” [14, с. 157]. Білий був кольором свята, дитинства, першого кохання („біла любов” – Євгенія Бачинська), Абсолюту, до якого мандрує людина все життя. Чорний – кольором туги, смерті й водночас – землі, що дає життя.

Таке концептуальне наповнення Стефаніком чорного та білого творчо переосмислює С. Процюк: „Білий такий урочистий і незаплямований. Чорний по-своєму подібний до білого. Але його урочистість – інша. Вона появляється за межею профанного досвіду. Білий – це урочистість хлопчика і дівчинки. Чорний – мудреця” [17, с. 13]. Ці кольори маркують у романі внутрішнє роздвоєння

Стефаника: „Твої чорні і білі кольори – лише різні сторони однієї людини, незалежно, де вона живе: у Русові чи Відні...” [17, с. 130].

Життя героя роману Процюка – це метафізичний процес боротьби „Білого Хлопчика” та „Чорного Птаха” в душі митця: „Між гордістю і тривогою, між потребою писати і соромом за писання протікало його життя, в тому числі і літературне. Із його спалахами і довголітніми перервами. Це були дія і протидія, дві рівновеликі сили, що тягнули у різні боки, – один із найважливіших символів стефаниківської метафізики” [17, с. 156].

Сакральне, як можливість спасіння від психологічного стану „Кінця Часів”, Стефаник шукав у творчості. Зауважмо, саме митця М. Гайдеггер наділяв даром відкривати істину: „<...> суще іменується тим, чим воно є, тільки завдяки істотному слову поета” [19, с. 255]. Саме таку мить апофеозу письменника влучно спостеріг С. Процюк: „Я творю ті світи – і на хвилю чуюся базилевсом сам, нехай обмежений тілом, тлінним і недосконалим. Мої чорно-білі візії – се сподівання на урочистість і святковість. Се оплакування того стану душі і тіла, що міг бути, але... людину вигнано з едему...” [17, с. 39].

Відчуття героєм власного вигнання з едему співзвучне, на наш погляд, актуалізації в людській свідомості Радикального Суб’єкта, тобто туги за втраченим раєм, до якого Стефаник ішов усе життя: „пішов, бо стелилася перед його очима ясна і далека [дорога. – Т. Л.]”. Він зустрічав на цій дорозі людей, що були „страшними лицами обернені до неба, як морем голов проти моря звізд” [14, с. 99], і від цього дорога „як полотно, під ним угиналася” [14, с. 100].

С. Процюк бачить героя свого роману подорожнім, а його життя – мандрівкою, однак не лише у фізичному часі та просторі, а як невтомний і неперервний внутрішній рух митця до Світла. До речі, перша назва твору була „Подорожній”, що також відображала ідейний задум автора показати в романі не просто віхи біографії, а „передовсім – болісний шлях письменника до духовного просвітлення” [11, с. 109].

Широта географії Стефаника, на думку С. Процюка, змінювала тільки „лики” митця, але не впливала на його внутрішній стан: „Житель Русова Стефаник був водночас жителем світу. Його різні лики накладалися один на інший <...>. Коли у Кракові він був екстатичним жерцем, то у Відні – мужем із малочисельної раті царя-мудреця Соломона, до якого стояли черги за порадами, як жити. Тільки Куля Тривоги була його вічною супутницею, вірнішою від

найвірнішої жінки...” [17, с. 150].

Герой роману, „житель світу”, сприймає простір навколо себе крізь призму власного мислення, а тому, на думку Процюка, будь-де відчувається однаково. Таке розуміння простору, в якому перебуває людина, характерне для постмодерністів. Так, французький філософ і соціальний теоретик Анрі Лефевр, котрий вплинув на витлумачення постмодерністами географії, у праці „Продукція простору” (1974) проводить межу між простором, у якому „живуть”, і простором, який „мислять”; тобто, іншими словами, між простором фізичним і простором „концептуалізованим” [16, с. 86].

Однак для Стефаніка буття в світі можливе лише на рідній землі. Таким світовідчуженням митець наділяв і своїх персонажів. Варто згадати Івана Дідуха, що так важко переніс розлуку з рідним домом („Камінний хрест”), чи Данила („Вона – земля”). Саме такою ностальгією, яку О. Дугін співвідносить із метафізикою болю, викликаний стан тривоги митця, адже „ностальгія – це, дослівно, „біль за рідною землею”. <...> Всередині цього болю ти розумієш тільки одне – що тут ти *абсолютно чужий*. Але ось питання, а *де і кому ти не чужий?*” [6]. Відповідно, „лики” героя роману – тільки маски, які допомагали почуватися комфортно „серед чужих”.

Стефанік шукав свій едем ще з моменту першої поїздки до Коломиї. Відтоді він – „листочок білої берези на сміттю”, „жебрак маленький”, що „занімів був із болю” [14, с. 156]. І майже все життя митець був „без дому” (М. Гайдеггер), тобто відчував себе самотнім у світі й серед людей. Пошуки Стефаніком сенсу буття – це насамперед пошуки свого коріння, свого дому, своєї батьківщини. Ці невід’ємні елементи життя людини, які новеліст сконцентрував у концепті землі, долають почуття незахищеності у світі. Саме тому, як слушно сказав Д. Донцов, у Стефаніка „се вже не ґрунт, а універсум, вартий великої жертви і посвяти” [5, с. 183].

Завершальним фрагментом, сповненим глибоким сакральним сенсом у метафізичній моделі біографії митця, є мить смерті, коли „мати Оксана взяла за руку: „Ходи!”, і Стефанік „прийшов туди, де на нього чекали” [17, с. 182]. Показовий щодо цього хронотоп Різдва, яке автор роману описує в дитинстві і перед смертю героя. Саме на Різдво відбулося посвячення „Білого Хлопчика” в митця – „білобородого пророка”, і тоді ж, наприкінці земного шляху, пророк знову повертається до праоснов буття.

На Різдво, як у дитинстві, Стефанікові співають коляду. Він знову відчуває себе в сакральному часі, „коли все почалося з яйця і

води, коли ще Бог ходив у сорочці і з ним можна було погомоніти”; „тривала золота доба...” [17, с. 175]. Алюзія Золотої доби в романі є ключем до розуміння метафізики митця. М. Бахтін зазначав: такі міфи, як міф про рай, про Золоту добу тощо, виявляють „історичну інверсію”, за допомогою якої „відтворено те, що вже було в минулому, однак насправді може бути або мусить бути здійснено лише в майбутньому, що, насправді, є метою, повинністю, а не реаліями минулого” [2, с. 297]. Так людина знаходить гармонію зі світом через відновлення зв’язку з його метафізичними праосновами.

Отже, роман „Троянда ритуального болю” відзначається психоаналізом, філософічністю, заглибленням в екзистенційні стани героя, його творчість, що дає підстави розглядати твір як метафізичну модель біографії митця. Аналіз роману у філософському ключі допомагає краще зрозуміти Василя Стефаника, феномен життя якого невичерпний і завжди відкритий для нового прочитання, а також метафізику творчості загалом. Дослідження доповнює відомості про художньо-біографічну прозу, окреслює аспекти вивчення української літератури у зв’язку з філософією.

1. *Баран Є.* Базилевс: у царстві Стефаника : рецензія [Електронний ресурс] / Євген Баран. – Режим доступу : <http://academia-рс.com.ua/page/67>.
2. *Бахтин М. М.* Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике / М. М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. – М. : Худож. лит., 1975. – С. 234–407.
3. *Бертсон А.* Вступ до метафізики (Фрагменти) / Анрі Бертсон // Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. – Вид. 2-ге, доповн. – Львів : Літопис, 2001. – С. 73–83.
4. *Гайдеггер М.* Гельдерлін і сутність поезії / Мартін Гайдеггер // Слово. Знак. Дискурс: антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст. / за ред. Марії Зубрицької. – Вид. 2-ге, доповн. – Львів : Літопис, 2001. – С. 250–261.
5. *Донцов Д.* Поет твердої душі (В. Стефаник) / Дмитро Донцов // Літературна есеїстика / відп. ред. і упоряд. Олег Баган ; Наук.-ідеологіч. центр ім. Дмитра Донцова. – Дрогобич : Вид. фірма „Відродження”, 2009. – С. 174–186. – (Серія „Вісниківська бібліотека”).
6. *Дугин А.* Радикальний Суб’єкт и метафизика боли : выступление философа Александра Дугина на международной научной конференции „AgainstPost-ModernWorld” [Электронный ресурс] / Александр Дугин. – Режим доступа : <http://against-postmodern.org/dugin-radikalnyi-subekt-i-metafizika-boli>.
7. *Квіт С.* Герменевтика стилю / Сергій Квіт. – К. : Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2011. – 143 с.
8. *Корет Э.* Основы метафизики / Эмерих Корет ; [пер. с нем. В. Терлецкого]. – К. : Тандем, 1998. – 248 с.

9. *Мицицей М.* Степан Процюк: „Не хотів би ставати українським Моруа” : інтерв’ю [Електронний ресурс] / Марія Мицицей. – Режим доступу : <http://zbruc.eu/node/6301>.
10. *Скорина Л.* Степан Процюк: „Екзистенціалісту байдуже до географії...” : інтерв’ю [Електронний ресурс] / Людмила Скорина. – Режим доступу : <http://www.litgazeta.com.ua/node/486>.
11. *Скорина Л.* Троянда і біль: історія життя на грані / Людмила Скорина // Слово і час. – 2010 – № 9. – С. 107–113.
12. *Славінська І.* Книжки травня: порно Ульяненка, околиці Дністрового, біль Процюка [Електронний ресурс] / Ірина Славінська. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/culture/2010/05/31/49379/>.
13. *Славінська І.* Степан Процюк: Людям не треба правди чи брехні – людям треба щастя : інтерв’ю [Електронний ресурс] / Ірина Славінська. – Режим доступу : <http://life.pravda.com.ua/person/2010/10/14/62900/>.
14. *Стефаник В.* Вибране / Василь Стефаник ; [упорядкув., підгот. текстів, прим. і словник В. М. Лесина та Ф. П. Погребенника ; авт. вступ. ст. В. М. Лесин]. – Ужгород : Карпати, 1979. – 392 с. – (Серія Б-ка „Карпати”).
15. *Пастух Б.* „Троянда ритуального болю” Степана Процюка: продовження ритуалів [Електронний ресурс] / Богдан Пастух. – Режим доступу : <http://artvertep.com/print?cont=11302>.
16. *Пол Н.* Географія / Ніколь Пол // Енциклопедія постмодернізму / за ред. Ч. Вінквіста та В. Тейлора ; [пер. з англ. В. Шовкун]. – К. : Вид-во Соломії Павличко „Основи”, 2003. – С. 85–89.
17. *Процюк С.* Троянда ритуального болю: роман про Василя Стефаника / Степан Процюк. – К. : ВЦ „Академія”, 2010. – 184 с.
18. *Хайдарова Г. Р.* Семиотизация боли [Электронный ресурс] / Г. Р. Хайдарова. – Режим доступа : <http://www.paininfo.ru/articles/2496.html>.
19. *Хайдеггер М.* Исток художественного творения / М. Хайдеггер // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX–XX вв. : трактаты, статьи, эссе / сост., общ. ред. Г. К. Косикова. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1987. – С. 264–312. – (Серия „Университетская библиотека”).
20. *Черненко О.* Експресіонізм у творчості Василя Стефаника / Олександра Черненко. – Мюнхен : Сучасність, 1989. – 280 с.

**„РОЗА РИТУАЛЬНОЙ БОЛИ:
РОМАН О ВАСИЛИИ СТЕФАНИКЕ” СТЕПАНА ПРОЦЮКА
КАК МЕТАФИЗИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ БИОГРАФИИ ПИСАТЕЛЯ**

Татьяна Олеговна Лях

t.lyah@mail.ru

Кандидат филологических наук

Ужгородский национальный университет

Пл. Народная, 3, 88000, г. Ужгород, Украина

Аннотация. Рассматривается роман Степана Процюка „Роза ритуальной боли” как метафизическая модель биографии писателя. Метафизическое в художественных текстах автора выражено в экзистенциальных состояниях человека, когда открывается „сверхчувственное”, „божественное бытие”. Таким образом, ключевыми маркерами метафизической модели биографии писателя в романе являются экзистенциальные состояния героя. Метафизическое формирует философский аспект романа. Философско-эстетический подход к анализу текста предполагает применение герменевтического, сравнительного методов исследования. Проанализированы концепты духовной сферы человека (переживание, одиночество, психическое напряжение, творческое воображение и др.) в их отношении к метафизической природе человеческого бытия. Рассмотрение романа в связи с философскими учениями дает возможность глубже познать феномен жизни и творчества Василя Стефаника, а также найти ключ к пониманию метафизики творческого процесса в целом. Исследование дополняет теоретические сведения о художественно-биографической прозе, намечает аспекты дальнейшего изучения украинской литературы в связи с философией.

Ключевые слова: метафизическая модель, Стефаник, Радикальный Субъект, экзистенциальное состояние, боль, страх, роман, Процюк.

**“THE ROSE OF RITUAL PAIN:
THE NOVEL ABOUT VASYL’ STEFANYK” BY STEPAN PROTSYUK
AS METAPHYSICAL MODEL OF THE BIOGRAPHY OF ARTIST**

Tatiana Lyakh

t.lyakh@mail.ru

Uzhhorod National University

3 Narodna square, 88000, Uzhgorod, Ukraine

Abstract. The article deals with the novel “The rose ritual of pain” by Stepan Protsyuk. This novel is examined as metaphysical model of the biography of artist. The metaphysical of Stepan Protsyuk’s fiction is primarily manifested by the existential states, when the person opens the “supersensual”, “divine being”. Consequently, the main points of metaphysical model of artist’s biography features the existential states of Stefanyk’s life in it’s most intense moments. The depth of Stefanyk’s psychology is closely connected to the transcendental sphere that forms the metaphysical horizon of the novel. The basics of metaphysics forms the philosophical plane of the novel. So the problem that we research has to do more specifically with the philosophical expression. Philosophical and aesthetic approach to text analysis involves the use hermeneutical, comparative research methods. The spiritual concepts (emotional experience, solitude, creative imagination and others) are studied regarding the metaphysical nature of human being. The studying of novel “The rose ritual of pain” according to the metaphysical philosophy makes clear the Stefanyk’s creative phenomenon and the creative process in general. The article supplements the theoretical information about the art and biographical prose,

explicates the new means of Ukrainian literature study according to the interdisciplinary research.

Key words: metaphysical model, Stefanyk, Radical Self, existential state, pain, fear, novel, Protsyuk.

References

1. Baran Ye. *Bazylevs: u tsarstvi Stefanyka* [Bazilevs: in Stefanyk's kingdom]. Available at : <http://academia-pc.com.ua/page/67> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
2. Bakhtin M. M. *Formy vremeni i khronotopa v romane. Ocherki po istoricheskoi poetike* [Forms of time and chronotope in the novel. Essays on the historical poetics]. In: Bakhtin M. M. *Voprosy literatury i estetiki. Issledovaniia raznykh let* [Questions of literature and aesthetics. Research of different years]. Moscow, 1975, pp.234–407. (in Russian).
3. Bergson A. *Vstup do metafizyky (Fragmenty)* [Introduction to metaphysics (Fragments)]. In: *Slovo. Znak. Dyskurs: antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky* [The word. Sign. Discourse: an anthology of the world's literary-critical thoughts of the twentieth century]. Lviv, 2001, pp. 73–83. (in Ukrainian).
4. Haydegger M. *Hel'derlin i sutnist' poeziyi* [Holderlin and the essence of poetry]. In: *Slovo. Znak. Dyskurs: antolohiya svitovoyi literaturno-krytychnoyi dumky* [The word. Sign. Discourse: an anthology of the world's literary-critical thoughts of the twentieth century]. Lviv, 2001, pp. 250–261. (in Ukrainian).
5. Dontsov D. *Poet tverdoyi dushi (V. Stefanyk)* [The poet of solid soul (V. Stefanyk)]. In: Dontsov D. *Literaturna eseyistyka* [The Literary essays]. Drohobych, 2009, pp. 174–186. (in Ukrainian).
6. Dugin A. *Radikal'nyi Sub"ekt i metafizika boli* [The Radical Self and metaphysics pain]. Available at : <http://against-postmodern.org/dugin-radikalnyi-subekt-i-metafizika-boli> (accessed 10 September 2014). (in Russian).
7. Kvit S. *Hermenevtyka stylyu* [Hermeneutics of Style]. Kyiv, 2011, 143 p. (in Ukrainian).
8. Koret E. *Osnovy metafiziki* [The foundations of metaphysics]. Kyiv, 1998, 248 p. (in Russian).
9. Mykytsey M. *Stepan Protsyuk: "Ne khotiv by stavaty ukrayins'kym Morua"* [Stepan Protsyuk: Wouldn't want to become Ukrainian Maurois], Available at : <http://zbruc.eu/node/6301> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
10. Skoryna L. *Stepan Protsyuk: "Ekzystentsialistu bayduzhe do heohrafiyi..."* [Stepan Protsyuk: Existentialist is indifferent to geography], Available at : <http://www.litgazeta.com.ua/node/486> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
11. Skoryna L. *Troyanda i bil': istoriya zhyttya na hrani* [The Rose and pain: the history on the verge of life]. *Slovo i chas* [Word and Time], 2010, no. 9, pp. 107–113. (in Ukrainian).

12. Slavins'ka I. *Knyzhky travnya: porno Ul'yanenka, okolytsi Dnistrovoho, bil' Protsyuka* [The Books of May: porno of Ulyanenko, suburbs of Dnistrovij, pain of Protsyuk]. Available at : <http://life.pravda.com.ua/culture/2010/05/31/49379/> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
13. Slavins'ka I. *Stepan Protsyuk: Lyudyam ne treba pravdy chy brekhni – lyudyam treba shchastya* [Stepan Protsyuk: People don't need truth or lies – people need happiness]. Available at : <http://life.pravda.com.ua/person/2010/10/14/62900/> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
14. Stefanyk V. *Vybrane* [The selected works]. Uzhhorod, 1979, 392 p. (in Ukrainian).
15. Pastukh B. “*Troyanda rytual'noho bolyu*” *Stepana Protsyuka: prodovzhennya rytualiv* [“The Rose of ritual pain” by Stepan Protsyuk: continuation of rituals]. Available at : <http://artvertep.com/print?cont=11302> (accessed 10 September 2014). (in Ukrainian).
16. Pol N. Heohrafiya [Geography]. In: *Entsyklopediya postmodernizmu* [The Encyclopaedia of Post-modernism]. Kyiv, 2003, pp. 85–89. (in Ukrainian).
17. Protsyuk S. *Troyanda rytual'noho bolyu: roman pro Vasylya Stefanyka* [The Rose of ritual pain: the novel about Vasyl' Stefanyk]. Kyiv, 2010, 184 p. (in Ukrainian).
18. Khaidarova G. R. *Semiotizatsiia boli* [Semiotics of pain]. Available at : <http://www.paininfo.ru/articles/2496.html> (accessed 10 September 2014). (in Russian).
19. Hajdegger M. Istok hudozhestvennogo tvorenija [The source of artistic creation]. In: *Zarubezhnaja jestetika i teorija literatury XIX–XX vv.* [Foreign aesthetics and literary theory of the XIX and XX centuries]. Moscow, 1987, pp. 264–312. (in Russian).
20. Chernenko O. *Ekspresionizm u tvorchosti Vasylya Stefanyka* [Expressionism in the works of Vasyl' Stefanyk]. München, 1989, 280 p. (in Ukrainian).

Suggested citation

Lyakh T. “Trojanda rytual'noho boliu: roman pro Vasyliya Stefanyka” Stepana Protsiuka iak metafizychna model' biohrafiï myttsia [“The Rose of Ritual Pain: the Novel about Vasyl' Stefanyk” by Stepan Protsyuk as Metaphysical Model of the Biography of Artist]. *Pytannia literaturoznavstva*, 2014, no. 90, pp. 237–250. (in Ukrainian).

Стаття прийнята до друку 24.11.2014 р.